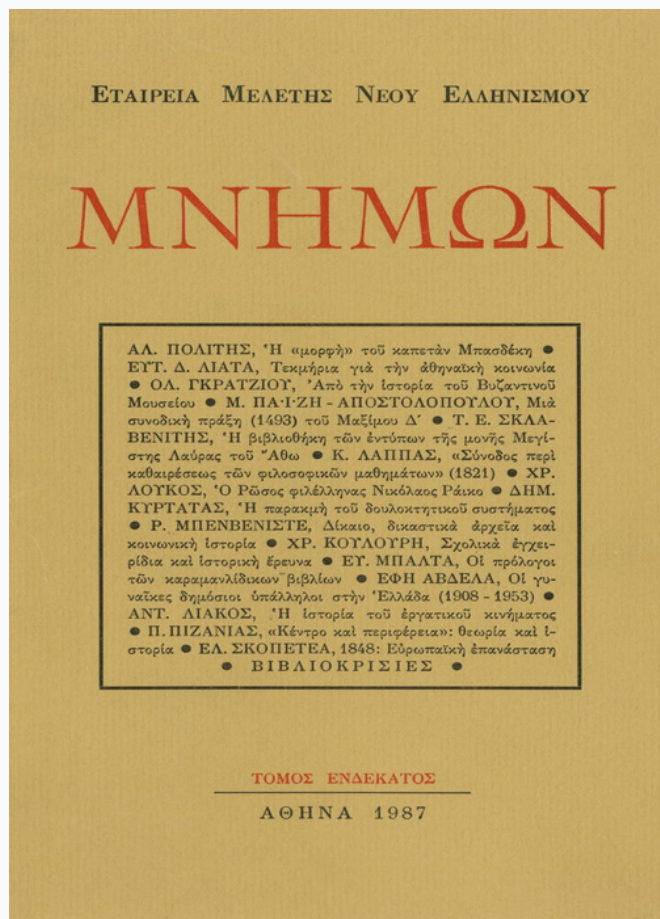

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Γ. Δ. Μεταλληνού / Β. Γ. Μεταλληνού, Αρχεῖον της
Θεολογικής Σχολῆς της Μεγάλης του Χριστοῦ
Εκκλησίας - Ιεράς Θεολογικής Σχολῆς Χάλκης

ΜΑΡΙΑ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ

doi: [10.12681/mnimon.619](https://doi.org/10.12681/mnimon.619)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ Μ. (1987). Γ. Δ. Μεταλληνού / Β. Γ. Μεταλληνού, Αρχεῖον της Θεολογικής Σχολῆς της Μεγάλης του Χριστοῦ Εκκλησίας - Ιεράς Θεολογικής Σχολῆς Χάλκης. *Μνήμων*, 11, 355-358. <https://doi.org/10.12681/mnimon.619>

Γ. Δ. Μεταλληνοῦ / Β. Γ. Μεταλληνοῦ

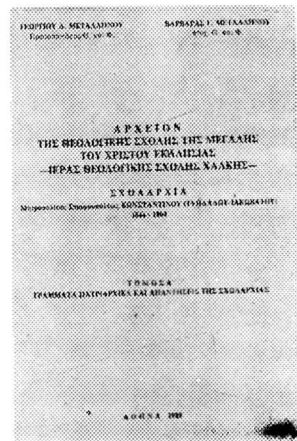
Ἀρχεῖον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας
- Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης -

Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κων-
σταντίνου (Τυπάλδου - Ἰακωβάτου) 1844 - 1864

Τόμος Α': Γράμματα πατριαρχικά καὶ ἀπαν-
τήσεις τῆς Σχολαρχίας

Ἀθήνα 1985

316 σελ.

Ἀρχισε ἡ δημοσίευση τοῦ ἀρχείου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, κατὰ τὴν εἰκοσαετοῦς περίπου ἔρευνας τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ ἔργου, στὸ Ἰακωβάτειο ἀρχεῖο τῆς Κεφαλониᾶς.

Ἡ δημοσίευση τῶν ἐγγράφων αὐτῶν θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθεῖ γεγονός πολὺ σημαντικὸ, ἰδιαίτερα στὴ χώρα μας, ὅπου ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει πάντα ἡ ἀνάγκη δημοσίευσης πηγῶν, παράλληλα μὲ αὐτὴ τῶν συνθετικῶν ἐργασιῶν.

Δεδομένου ὅτι τὸ ἔργο δὲν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ —κυκλοφορεῖ ὁ Α' τόμος ἀπὸ τοὺς τέσσερις πού ἔχουν προγραμματισθεῖ— φαίνεται, αὐτὴ τὴ στιγμή, νὰ προέχει ἡ παρουσίαση τοῦ ἔργου, ἐνημερωτικά, χωρὶς ἰδιαίτερα κριτικὴ ματιά. Κι αὐτό, γιατί μόνο ἡ ὀλοκλήρωσή του θὰ ἐπέτρεπε μιὰν ἐμπεριστατωμένη βιβλιοκρισίαν, μὲ δυνατότητα ἐμβάθυνσης, ἀφ' ἑνὸς στὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς ἔκδοσης (ἐμφαση σὲ θέματα προσωπικῆς ἐπιλογῆς, τρόπος παρουσίας κ.ἄ.), ἀφ' ἑτέρου στὰ προβλήματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν δημοσιευμένων ἐγγράφων· π.χ. τὸ γεγονός τῆς ἱδρύσεως τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης τοποθετημένο μέσα στὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στὴν Ἀνατολή, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ προσωπικότητα τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου καὶ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ διορισμοῦ του στὴ Σχολή, σὲ συνδυασμὸ μὲ τίς θέσεις του πάνω στὸ αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος· οἱ σχέσεις τοῦ Κων/νου Τυπάλδου μὲ συναδέλφους του στὴ Σχολή ἢ ἡ ἐν γένει πολιτεία του σ' αὐτήν, κ.ἄ.

Ἡ δημοσίευση τοῦ ἀρχείου τῆς Χάλκης εἶναι ἡ πρώτη δημόσια παρουσίαση λυτῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου Τυπάλδων - Ἰακωβάτων καὶ περιλαμβάνει ὅλα τὰ ἔγγραφα τῆς Σχολῆς, ἀπὸ τὸ 1844 πού ἀρχισε νὰ λειτουργεῖ μέχρι τὸ 1864, πού λήγει ἡ θητεία τοῦ πρώτου σχολάρχου τῆς Κων/νου Τυπάλδου - Ἰακωβάτου.

Ἡ Σχολὴ αὐτὴ ἱδρύθηκε τὸ 1843 ἀπὸ τὸν πατριάρχη Γερμανὸ Δ', κατὰ τὴν πρώτη του πατριαρχία (1843 - 1845) στὴ μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος στὴ Χάλκη τῆς Προποντιδίας. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐντονῆς ἀντιπαράθεσης τοῦ Οἴκου-

μενικοῦ Πατριαρχείου μὲ τὴν ἀποσχισμένη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐποχὴ πού τὸ Πατριαρχεῖο συνειδητοποιεῖ πλέον, ὅτι ἡ θέση του ὡς πνευματικοῦ καὶ διοικητικοῦ κέντρου τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς ἀρχίζει νὰ κλονίζεται.

Μέσα στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ σχήματος θὰ πρέπει ἴσως νὰ τοποθετηθεῖ ἡ ἰδρυση τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, μιᾶς σχολῆς μὲ στόχο τὴ θεολογικὴ κατάρτιση τῶν νέων ἱερωμένων τῆς Ἀνατολῆς.

Μὲ αὐτὴν, τὸ Πατριαρχεῖο Κ/πόλεως, θὰ ἀποκοῦσε τὴ δυνατότητα νὰ καλλιεργήσει στοὺς σπουδαστὲς καὶ μελλοντικούς ἱεράρχες τὴν ἰδέα τῆς ὑπεροχῆς του πάνω στὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς.

Δὲ φαίνεται λοιπὸν τυχαία ἡ ἀνάθεση τῆς διεύθυνσης τῆς Σχολῆς στὸν Κων/νο Τυπάλδο - Ἰακωβάτο, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς θεολόγους τοῦ 19ου αἰ., γνωστὸ γιὰ τὶς ὑπὲρ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου θέσεις του.

Ὁ Κων/νος Τυπάλδος τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βρίσκεται στὴν Κ/πολη, ἀφοῦ ἔχει παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ καθηγητῆ καὶ ἐφόρου τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ τοῦ ἐπιστάτη τοῦ Ἱεροσπουδαστηρίου Κερκύρας (1839), ἔχει ὑποστεί τὴν ἐξορία στὶς Στροφάδες (Ἰανουάριος 1840 - Ἰούνιος 1841) καὶ ἔχει περάσει τὴ δοκιμασία τῆς ἀκώρωσης τῆς ἐκλογῆς του στὸ μητροπολιτικὸ θρόνο Κεφαλονιάς (1842). Ἀφοῦ ἔμεινε γιὰ λίγο διάστημα στὴν Πάτρα κοντὰ στοὺς ἐγκατεστημένους ἐκεῖ ἀδελφούς του Χαραλάμπη καὶ Γεώργιο, ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Κ/πολη, ὅπου, στὴν ἀρχή, ἐξασκεῖ τὸ ἔργο τοῦ «οἰκοδιδασκάλου».

Στὶς 5 Μαΐου 1844 ἀναλαμβάνει τὴ σχολαρχία τῆς ἰδρυόμενης Θεολογικῆς Σχολῆς στὴ Χάλκη, τῆς ὁποίας τὴ διεύθυνση θὰ κρατήσει ὡς τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1864, ὅταν ἀποχωρεῖ ὀριστικὰ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ καὶ ἀφοῦ ἔχει ὑποβάλει τὸ χρόνο αὐτὸ δύο φορές τὴν παραίτησή του (Αὐγούστος - Ὀκτώβριος 1864). Ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς παραίτησής του (ἐκτὸς τῆς ἀσθενείας του) πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἰδιαίτερα ἀρνητικὴ συνεργασία του μὲ τὸν βοηθό του στὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς, Φιλόθεο Βρυέννιο.

Ἐπιστρέφει λοιπὸν στὸ Ληξούρι, ὀριστικὰ πλέον, μεταφέροντας, μαζὶ μὲ τὰ ἀτομικά του πράγματα, ὁλόκληρο τὸ ἀρχιεπικὸ ὑλικὸ τῆς σχολαρχίας, χωρὶς νὰ κάμει ἐξαίρεση οὔτε γι' αὐτὲς τὶς ἐπιστημονικὲς ἐργασίες τῶν σπουδαστῶν.

Ὅπως ἦταν φυσικό, τὸ γεγονὸς προκαλεῖ τὴν ἀντίδραση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖο προβαίνει σὲ ἐκκλήσεις πρὸς τὸ σχολάρχη, γιὰ νὰ ἐπιστραφεῖ τὸ ἀρχεῖο στὴ βάση του. Οἱ προσπάθειες ὅμως αὐτὲς μένουν ἀτελέσφορες. Μάλιστα, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κων/νου Τυπάλδου (1867) ὁ ἀδελφός του Γεώργιος, ἴσως λόγῳ τῶν ιδιότυπων σχέσεών του μὲ τὸν οἰκουμενικὸ θρόνο, δὲν ἀπαντᾷ πλέον σὲ κανένα, γύρω ἀπὸ τὸ θέμα, διὰβημα τοῦ Πατριαρχείου, μὲ συνέπεια τὸ ἀρχεῖο νὰ παραμείνει ἀνέπαφο στὴν Κεφαλονιά, ἐνῶ κατὰ τοὺς ἐπιμελητὲς τοῦ ἔργου, ἂν ἐπέστρεφε στὴν Κ/πολη, «οἱ κατοπινὲς ἐθνικὲς περιπέτειες, καθόλου ἀπίθανο νὰ εἶχαν τὶς ὁποιοσδήποτε

ἀρνητικὴς ἐπιπτώσεις στὴ διάσωσή του». Ἐτσι προσφέρεται σήμερα στὸν ἐρευνητὴ ἡ δυνατότητα νὰ ἔχει μιὰν εἰκόνα γιὰ τὴν πρώτη φάση λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ πατριαρχικοῦ πνευματικοῦ ιδρύματος, τοὺς σπουδαστές, τοὺς καθηγητές, τὸ σχολάρχῃ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Πατριαρχείου στὸν τομέα τῆς ἐκπαίδευσης, κυρίως τῶν κληρικῶν τῶν ἐπαρχιῶν.

Τὸ ἀρχεῖο τῆς Σχολῆς πρόκειται νὰ ἐκδοθεῖ σὲ τέσσερις τόμους. Ὁ πρῶτος, ὁ ἤδη δημοσιευμένος, περιλαμβάνει τὰ πατριαρχικὰ γράμματα καὶ τὶς ἀπαντήσεις τῆς σχολαρχίας.

Ἀκολουθοῦν, κατὰ τὴν προεξαγγελία τῶν ἐπιμελητῶν, ὁ δεύτερος, μὲ γράμματα τῆς ἐφορείας, εἰσιτήρια, ἐγγυητικά καὶ τὶς ἀπαντήσεις τῆς σχολαρχίας.

Ὁ τρίτος, μὲ γράμματα ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν πρὸς τὸ σχολάρχῃ καὶ ἀπαντήσεις τοῦ τελευταίου σ' αὐτά, ἐνῶ ὁ τέταρτος θὰ περιέχει κείμενα γύρω ἀπὸ τὴν ὁργάνωση καὶ λειτουργία τῆς Σχολῆς, κηρύγματα, ἐπιστημονικὲς ἐργασίες τῶν μαθητῶν κ.ἄ.

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ Α' τόμου περιλαμβάνει πατριαρχικὲς ἐπιστολές (τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων) ποὺ ἀπευθύνονται στὸ σχολάρχῃ. Ἀπὸ αὐτές, 304 τὸν ἀριθμὸ, ποὺ κινοῦνται στὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ 10 Ἀπριλίου 1844 ὡς 23 Ἰουνίου 1867, συμπεριλαμβανομένων καὶ τριῶν ἀχρονολόγητων (ἀρ. 302, 303, 304), μόνο δύο, ἀρ. 300 καὶ 301, μὲ ἡμερομηνίες 10 Ἀπριλίου 1865 καὶ 23 Ἰουνίου 1867, ἀντίστοιχα, δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Κων/νου Τυπάλδου - Ἰακωβάτου ὡς σχολάρχῃ μὲ τὰ προαναφερθέντα πατριαρχεῖα. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Σωφρόνιος Γ' καὶ ἡ Σύνοδος ζητοῦν ἀπὸ τὸν Κων/νο Τυπάλδο νὰ ἐπιστρέψει τὰ ἐγγράφα τῆς Σχολῆς. Ἡ ἄλλη τοῦ Γρηγορίου ΣΤ' πρὸς τὸ μητροπολίτη Κεφαλονιάς Σπυρίδωνα, συνιστᾷ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἔνωσης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν ἐλληνική.

Ἡ ταξινόμηση τῶν ἐγγράφων, ποὺ ἀκολουθεῖ χρονολογικὴ σειρὰ καὶ ὀχι θεματικὴ, παρουσιάζει τὴν ἐξῆς μορφή:

Ἀφοῦ προταθεῖ ὁ αὐξὼν ἀριθμὸς τοῦ ἐγγράφου, σημειώνονται ὁ κωδικὸς - ἀρχεῖακὸς ἀριθμὸς, ὁ ἀποστολέας, ὁ τίτλος καὶ ἡ χρονολογία του. Στὴ συνέχεια μιὰ σύντομη περιγραφὴ δίνει τὰ ἀπαραίτητα μορφολογικὰ στοιχεῖα καὶ ἀμέσως μετὰ ἀκολουθεῖ μιὰ κατὰ κανόνα διπλὴ περίληψη· ἡ πρώτη τοῦ ἴδιου τοῦ Κων/νου Τυπάλδου, τὴν ὁποία συνήθιζε νὰ σημειώνει στὸ φάκελο καὶ ἡ ὁποία δημοσιεύεται μόνον ὅταν διασώζεται ὁ φάκελος τῆς ἐπιστολῆς, ἀποτελεῖ δέ, κατὰ κάποιον τρόπο τίτλο τοῦ ἐγγράφου, καὶ ἡ δευτέρη τῶν ἐκδοτῶν, ποὺ ἀποδίδει τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς, ὀχι ὅμως πλήρως. Αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ τὴν παραβολὴ μὲ τὸ ἴδιο τὸ κείμενον, ὅποτε δημοσιεύεται.

Ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσει κανεῖς, ὅτι προτιμῶνται οἱ ἐπιστολές πού πραγματεύονται ἐκκλησιαστικά ζητήματα.

Τὰ ἐξερχόμενα γράμματα, οἱ ἀπαντήσεις τῆς σχολαρχίας, συνολικά 207, ἀποτελοῦν τὸ Β' μέρος τοῦ τόμου καὶ ἐμφανίζουν ἀντιστοιχία μὲ τὰ εἰσερχόμενα, ὅποτε φυσικά ὑπάρχει ἡ διασώζεται τὸ ἀντίστοιχο.

Ἡ ἀλληλογραφία περιλαμβάνει κατὰ κύριο λόγο τὰ ἑξῆς:

— Ζητήματα ἐκκλησιαστικά (συζητήσεις ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν κειμένων, προσκλήσεις Τυπάλδου σὲ κήρυγμα, ἄδειες χειροτονίας, εὐχετικές ἐπιστολές ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν ἑορτῶν κ.ἄ.).

— Ζητήματα πού ἀφοροῦν στὴ λειτουργία καὶ ὀργάνωση τῆς Σχολῆς, καθὼς καὶ στὴν ἐσωτερικὴ τῆς ζωῆς (ἀποστολὴ βιβλίων γιὰ χρῆση τῶν σπουδαστῶν, «ἄδειες εἰσόδου» μαθητῶν —εἶδος συστατικῶν ἐπιστολῶν τοῦ πατριάρχῃ πρὸς τὸ σχολάρχῃ—, ἀναφορὲς στὴν πρόοδο ἢ τὴν πειθαρχία τῶν μαθητῶν, προγράμματα καὶ διακονισμὸς ἡμερομηνίας ἐξετάσεων, ἀσθένειες καὶ θάνατοι, ὅπως ἡ περίπτωση τῆς χολέρας τοῦ 1848 κ.ἄ.).

Τὸ κείμενο τῶν ἐπιστολῶν δημοσιεύεται σὲ κριτικὴ ἔκδοση, συνοδεύεται δὲ ἀρκετὲς φορὲς ἀπὸ ἐπεξηγηματικὰ σχόλια. Εὐκόλα ὅμως διακρίνει κανεῖς τὴν παντελὴ ἔλλειψη κριτικῆς στάσης τῶν ἐπιμελητῶν ἀπέναντι στὸ πρόσωπο τοῦ Κων/νου Τυπάλδου - Ἰακωβάτου, τόσο στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου ὅσο καὶ στὶς ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις, ὅπου διαφαίνεται μιὰ ἰδιαίτερη «συμπάθεια» καὶ κυριαρχεῖ ἓνα ἐξαιρετικὰ ἐγκωμιαστικὸ ὕφος γιὰ τὸν Τυπάλδο, στοιχεῖο ἐνδεικτικὸ τῆς ιστορικῆς ἀντίληψης πού διαπνέει τοὺς ἐπιμελητές.

Παρ' ὅλα αὐτά, δεδομένου, ὅπως προείπαμε, ὅτι τὸ ἔργο εἶναι ἀνολοκληρωτο, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ χαιρετίσουμε πρὸς τὸ παρὸν μιὰν ἀκόμη δημοσίευση ἀρχείου στὴ χώρα μας καὶ νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ συγκεκριμένη δουλειὰ πρόκειται νὰ βοηθήσει σημαντικά, ὡς πηγὴ πληροφοριῶν, τὸν ἐρευνητὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν γένει καὶ εἰδικότερα αὐτῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, καθὼς ἐπίσης τῆς προσωπικότητος τοῦ Κων/νου Τυπάλδου - Ἰακωβάτου.

Ἐὰν δὲ ἡ ἔκδοση στηριχθεῖ μελλοντικὰ σὲ εὐρύτερα κριτήρια καὶ συστηματικὴ θεματικὴ κατάταξη μὲ ἓνα ὀργανωμένο θεματικὸ εὔρετήριο, θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσει καὶ τὸν ὅποιος εἰδικότητος ἐρευνητὴ, πού τυχὸν θὰ ἀποφάσιζε νὰ χρησιμοποιοῦσε τὸ ἀρχεῖο.

ΜΑΡΙΑ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ